

UDK 37

ISSN 2545 – 4439

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers

Vol. 35. 4.

MEDICAL SCIENCES AND HEALTH

KIJ Vol. 35 No. 4 pp. 1061 - 1398 Skopje, 2019

Global Impact & Quality Factor 1.322 (2016) <http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE – International Journal
Vol.35.4

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

**SCIENTIFIC PAPERS
VOL. 35.4**

*Promoted in Bansko, Bulgaria
2019*

THE IMPORTANCE OF EARLY INTERVENTION FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Sanja Krstić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade,
Republic of Serbia, ksanjak@gmail.com

Aleksandra Đurić-Zdravković

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade,
Republic of Serbia, aleksandra.djuric.aa@gmail.com

Abstract: The importance and importance of early intervention in preschool children is explained by the fact that it stimulates all domains of development and thus provides the child with an opportunity to develop its potential to the maximum. The literature review identifies the positive effects of early intervention on preschool children, and notably records significant advances in early intervention in children with mental disabilities. Early preschool age is the time when the greatest number of difficulties in children is detected, and this period is a crucial moment for the beginning of adequate treatment. The aim of this paper is to determine the extent to which children with autism spectrum disorder are in need of early intervention in relation to the behavioral problems present. Early intervention programs have a positive impact on the development of intellectual capacity in children with intellectual disabilities and children at risk for cognitive impairment.

The effectiveness of these programs is reflected in improving the level of intellectual functioning and preventing or minimizing stagnation or decline in cognitive development. While the existence of short-term effects is largely out of the question, the long-term effectiveness of these programs is still a matter of scholarly debate and is an area that needs to be further thoroughly investigated, with systematic scrutiny of factors that may influence later outcomes in the intellectual functioning domain. early intervention is a very important segment of work for children with mental disabilities, but also for their parents and the whole family. With the help of parents, experts identify areas where the child needs support and then find services that can provide the child with the type of support that would best meet his or her needs at that point.

One of the basic issues facing parents, as well as many professionals, is the choice of an appropriate early intervention model for a child with autism. It is almost a rule that the media are the most attractive ones. complementary treatments whose effectiveness is not evidence-based. In practice, even some forms of treatment that are nowadays known with certainty that cannot improve the clinical picture are occasionally administered and in some cases do irreparable harm to a child with autism. The findings of numerous studies point to the fact that preschool children exhibit significant behavioral and social skills difficulties, and it is necessary to involve children in appropriate treatment and in an open early intervention process.

Keywords: early intervention, autism, preschool age, intellectual disability

ZNAČAJ RANE INTERVENCIJE ZA DECU SA TEŠKOĆAMA U MENTALNOM RAZVOJU

Sanja Krstić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd,
Republika Srbija, ksanjak@gmail.com

Aleksandra Đurić-Zdravković

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd,
Republika Srbija, aleksandra.djuric.aa@gmail.com

Rezime: O važnosti i značaju rane intervencije kod dece predškolskog uzrasta govore činjenice da ona vrši podsticaj svih domena razvoja i na taj način obezbeđuje detetu priliku da razvije svoje potencijale do maksimuma. Pregledom literature uviđaju se pozitivni efekti rane intervencije na decu predškolskog uzrasta, a posebno se evidentiraju značajni napreći rane intervencije kod dece koja imaju teškoće u mentalnom razvoju (TuMR). Rani predškolski uzrast je vreme u kome se detektuje najveći broj poteškoća kod dece, te je ovaj period ključan trenutak za početak adekvatnog tretmana. Cilj ovog rada jeste da utvrdi u kojoj meri deca sa poremećajem iz spektra autizma (PSA) imaju potrebu za ranom intervencijom, u odnosu na prisutne probleme u ponašanju. Dok se postojanje kratkoročnih

efekata uglavnom više ne dovodi u pitanje, dugoročna efikasnost ovih programa i dalje je predmet naučne rasprave i predstavlja oblast koju je potrebno dalje temeljno istraživati, uz sistematično kontrolisanje faktora koji bi mogli imati uticaj na kasnije ishode u domenu intelektualnog funkcionisanja. Rana intervencija predstavlja vrlo značajan segment rada za decu sa TuMR, ali i za njihove roditelje i celu porodicu. Ističe se neophodnost sistemske podrške, koja često izostaje. Rana intervencija ne podrazumeva samo rad sa detetom koje ima TuMR, nego obuhvata i pružanje informacija, savetodavni rad, kao i pružanje podrške roditeljima, kako bi na najbolji mogući način ukazali podršku detetu kako bi razvilo do maksimuma svoje potencijale. Uz pomoć roditelja, stručnjaci prepoznaju oblasti u kojima je detetu potrebna podrška, a potom pronalaze servise koji bi mogli pružiti detetu tip podrške koji bi u tom trenutku na najbolji način zadovoljio njegove potrebe. Jedno od osnovnih pitanja sa kojima se roditelji, ali i mnogi stručnjaci suočavaju, jeste izbor adekvatnog modela rane intervencije za dete sa autizmom. Gotovo je pravilo da su medijski najatraktivniji tzv. komplementarni tretmani čija efikasnost nije zasnovana na dokazima. U praksi se povremeno sprovode čak i neki oblici tretmana za koje se danas sasvim pouzdano zna da ne mogu dovesti do poboljšanja kliničke slike, a u nekim slučajevima nanose nepopravljivu štetu detetu sa autizmom. Nalazi brojnih istraživanja ukazuju na činjenice da deca predškolskog uzrasta ispoljavaju značajne poteškoće u ponašanju i socijalnim veštinama, te je neophodno uključiti decu u adekvatan tretman i otpočeti proces rane intervencije.

Ključne reči: rana intervencija, autizam, predškolski uzrast, intelektualna ometenost

Članak predstavlja rezultat rada na projektu: "Kreiranje Protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa" (br. 179025), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1. UVOD

Predškolski period smatra se vrlo važnim za razvoj kasnijih složenijih sposobnosti. Deca predškolskog uzrasta koja su okarakterisana kao deca sa sniženom sposobnosti samokontrole, imaju slabije prosečne ocene tokom osnovne škole i teže ostvaruju socijalne odnose sa vršnjacima (Rudasill, Niehaus, Buhs & White, 2013, prema Dučić, Kaljača, 2015). Deca koja ovladaju socijalnim veštinama u nivou koji odgovara očekivanjima u odnosu na njegov uzrast, imaće manje konfliktnih situacija i problema u školskoj sredini (Pianta & Stuhlman, 2004, prema Dučić, Kaljača, 2015).

Kao posledice TuMR, i otežanog učenja, navode se kašnjenja razvoja socijalnih veština, koja vode ka povlačenju i siromašnijim odnosima s vršnjacima. Stoga je ovoj deci od velike važnosti rana intervencija, kako bi te veštine poboljšala. Rana intervencija u oblasti socijalnih veština zauzima veoma važno mesto u radu s decom i mladima s intelektualnom ometenošću (IO) (Brojčin, Banković, Japundža – Milisavljević, 2011).

Kako bi se unapredio razvoj socijalnih sposobnosti i veština, neophodna je njihova procena kod dece sa TuMR. Jedan od glavnih koraka u postizanju ovog cilja jeste identifikacija ciljnih oblasti u okviru procene socijalnih veština koje je potrebno uključiti u tretman. Postoji nekoliko načina da se utvrde problemi socijalnih veština kod dece. Jedan način je prikupljanje informacija od odraslih osoba iz okruženja deteta. Roditelji i stručnjaci koji rade sa decom u vaspitno – obrazovnom procesu čine upravo dva takva izvora podataka. Oni imaju uticaj na život deteta i sposobni su da pruže važne informacije o deci (Ruffalo & Elliott, 1997, prema Odović, 2008).

2. RANA INTERVENCIJA - DEFINISANJE

Rana intervencija predstavlja sistematski pristup ranom i kontinuiranom tretmanu koji sprovodi tim stručnjaka, a koji je usmeren na potrebe određenog deteta i njegove porodice. Ona je zasnovana na uverenju da sa podrškom treba početi što ranije i da će detetov razvoj biti unapređen kroz individualizovan i specijalizovan tretman (Landesman Ramey, Ramey & Lanzi, 2007, prema Glumbić, Brojčin, Đorđević, 2013). Rana intervencija podrazumeva širok spektar aktivnosti usmerenih na podsticanje razvoja deteta od rođenja do uzrasta od pet ili šest godina. Primarni cilj rane intervencije je povećanje kompetencija deteta u svim razvojnim domenima, kao i preveniranje ili minimalizovanje razvojnog zaostajanja. Ovi ciljevi se postižu putem individualizovanih razvojnih, edukativnih i terapijskih usluga za decu obezbeđenih u skladu sa planiranom podrškom porodici. Intervencija počinje čim se uoči zaostajanje u razvoju ili postojanje rizika za takve teškoće. Realizacija ranih stimulativnih i terapijskih programa počinje opsežnom procenom snaga i potreba deteta i porodice i proteže se kroz obezbeđivanje adekvatne podrške i usluga, kao i aktivnog monitoringa do reevaluacije razvoja deteta (Cvijetić, 2016).

Jedno od osnovnih pitanja sa kojima se roditelji, ali i mnogi stručnjaci suočavaju, jeste izbor adekvatnog modela rane intervencije za dete sa autizmom. Gotovo je pravilo da su medijski najatraktivniji tzv. komplementarni tretmani čija efikasnost nije zasnovana na dokazima. U praksi se povremeno sprovode čak i neki oblici tretmana za koje se danas sasvim pouzdano zna da ne mogu dovesti do poboljšanja kliničke slike, a u nekim slučajevima nanose nepopravljivu štetu detetu sa autizmom (Glumbić, Brojčin, Đorđević, 2013).

Prema navođenju autora (Jacob, Olisaemeka & Edozie, 2015), rana intervencija predstavlja vrlo značajan segment rada za decu sa TuMR, ali i za njihove roditelje i celu porodicu. Ističe se neophodnost sistemske podrške, koja često izostaje. Rana intervencija ne podrazumeva samo rad sa detetom koje ima TuMR, nego obuhvata i pružanje informacija, savetodavni rad, kao i pružanje podrške roditeljima, kako bi na najbolji mogući način ukazali podršku detetu kako bi razvilo do maksimuma svoje potencijale. Roditelji su najbliži detetu, najbolje poznaju njegove potrebe te je njihovo učešće u programu rane intervencije neizostavno. Uz pomoć roditelja, stručnjaci prepoznaju oblasti u kojima je detetu potrebna podrška, a potom pronalaze servise koji bi mogli pružiti detetu tip podrške koji bi u tom trenutku na najbolji način zadovoljio njegove potrebe (Jacob et al., 2015). Načini pružanja usluga takođe se menjaju. Umesto da bude usmerena na određenu ometenost, rana intervencija se sve češće organizuje kao nekategorijalna ili kroskategorijalna usluga. Ovaj trend je donekle zaobišao oblast poremećaja autističkog spektra s obzirom na to da su pojedini oblici tretmana visokospecijalizovani i fokusirani na sržne deficite u autizmu (Glumbić, Brojčin, Đorđević, 2013). Jedan od najvažnijih ciljeva istraživanja različitih domena dečijeg razvoja, jeste obezbeđivanje terapijskih intervencija koje bi poboljšale, u ovom slučaju, socijalne veštine deteta i njihovu funkcionalnost. Dete izrasta u čoveka, koji je društveno biće i kome je za očuvanje mentalnog zdravlja neophodno očuvano socijalno funkcionisanje. Ono se ostvaruje kroz socijalne interakcije, učenje značenja izraza lica, procene namera, svesnosti o svojim reakcijama i ponašanju (Andrić, Marić-Bojović, 2015). Jedan od glavnih koraka u postizanju ovog cilja jeste identifikacija ciljnih oblasti u okviru procene socijalnih veština koje je potrebno uključiti u tretman. Postoji nekoliko načina da se utvrde problemi socijalnih veština kod dece. Jedan način je prikupljanje informacija od odraslih osoba iz okruženja deteta. Roditelji i stručnjaci koji rade sa decom u vaspitno – obrazovnom procesu čine upravo dva takva izvora podataka. Oni imaju uticaj na život deteta i sposobni su da pruže važne informacije o deci (Ruffalo & Elliott, 1997, prema Odović, 2008). Jedno istraživanje (Golubović, Marković, Perović, 2015) imalo je za cilj da analizira elemente uspešne rane intervencije u detinjstvu. Uzorak je činilo 100 roditelja dece sa TuMR (uzrasta 3–7 godina) koji su popunili upitnik konstruisan za potrebe istraživanja. Kako su rezultati ovog istraživanja pokazali, do kraja prve godine, 43% roditelja navodi da su primetili prve probleme kod deteta, odnosno 25% dece je u tom uzrastu imalo identifikovan problem, a isto toliko je uključeno u tretman. Oko 55% dece je uključeno u organizovan rad od treće godine pa nadalje i to daje dobre rezultate. Neophodno je sprovesti u delo ranu intervenciju, edukovati kadar koji radi sa decom i obezbediti uslove koji bi omogućili da se prepreke i poteškoće u radu sa decom od najranijeg uzrasta prevaziđu. Pored toga, neophodno je angažovanje defektologa za rad sa decom od najranijeg uzrasta u okviru timskog rada (Golubović, Marković, Perović, 2015). Rana intervencija podrazumeva širok spektar aktivnosti usmerenih na podsticanje razvoja deteta od rođenja do uzrasta od pet ili šest godina. Primarni cilj rane intervencije je povećanje kompetencija deteta u svim razvojnim domenima, kao i preveniranje ili minimalizovanje razvojnog zaostajanja. Ovi ciljevi se postižu putem individualizovanih razvojnih, edukativnih i terapijskih usluga za decu obezbeđenih u skladu sa planiranom podrškom porodici. Intervencija počinje čim se uoči zaostajanje u razvoju ili postojanje rizika za takve teškoće. Realizacija ranih stimulativnih i terapijskih programa počinje opsežnom procenom snaga i potreba deteta i porodice i proteže se kroz obezbeđivanje adekvatne podrške i usluga i aktivnog monitoringa do reevaluacije razvoja deteta. Karakteristike socijalnog funkcionisanja dece sa PSA, autori (Lee et al., 2007, prema Mihoković, 2016), opisuju da deca sa PSA, sa svojim vršnjacima u interakciji provode malo vremena i da aktivno traže socijalnu izolaciju i povlače se. Istraživanje koje se bavilo procenom sposobnosti orijentacije prema socijalnim ili nesocijalnim znakovima pokazalo je da se deca s PSA loše orijentišu prema obe vrste znaka, a kada se i orijentišu treba im više vremena. Istraživanja sprovedena u vezi sa različitim intervencijama, svojim nam nalazima ukazuju da je moguće uticati na socijalne veštine i time celokupnu kompetenciju dece s IO i PSA (Mihoković, 2016). Jedna od studija koja je ispitivala potencijale dece i mladih sa PSA (Brezis, Weisner, Daley, Singhal, Barua, Chollera, 2014) dala je rezultate koji govore o tome da deca i mladi sa PSA pokazuju više grešaka u shvatanju i analizi socijalnih situacija. Prethodno navedena studija (Brezis i sar., 2014) govori da ispitanici nisu pokazali razumevanje za igru koja je u toku, nego su „uskakali“ u nju, što je ljutilo njihove vršnjake. Deca sa PSA stvarala su isti broj rešenja za neki problem koji im je dat, kao i njihovi tipični vršnjaci, ali je priroda rešenja dece sa PSA bila drugačija. Odgovori, odnosno rešenja koja su stvarali bila su pasivna i manje asertivna nego kod dece bez PSA, odnosno dece iz tipične populacije. Poteškoće su identifikovane i u području prepoznavanja facijalnih ekspresija emocija (Brezis i sar., 2014).

3. ZNAČAJ RANE INTERVENCIJE ZA DECU SA TEŠKOĆAMA U MENTALNOM RAZVOJU

Programi rane intervencije u određenoj meri imaju pozitivan uticaj na razvoj intelektualnih sposobnosti kod dece sa teškoćama u intelektualnom razvoju i dece koja su pod rizikom za kognitivno zaostajanje (Đurić-Zdravković, Japundža-Milisavljević, Rašković, Milanović-Dobrota, 2018; Đurić-Zdravković, Japundža-Milisavljević, Milanović-Dobrota, 2019). Efikasnost ovih programa ogleda se u unapređenju nivoa intelektualnog

funkcionisanja i preveniranju ili minimalizovanju stagnacije ili pada u kognitivnom razvoju. Dok se postojanje kratkoročnih efekata uglavnom više ne dovodi u pitanje, dugoročna efikasnost ovih programa i dalje je predmet naučne rasprave i predstavlja oblast koju je potrebno dalje temeljno istraživati, uz sistematično kontrolisanje faktora koji bi mogli imati uticaj na kasnije ishode u domenu intelektualnog funkcionisanja. Studije u kojima su identifikovani trajni pozitivni efekti rane intervencije predstavljaju bazu za dalje ispitivanje mehanizama odražavanja postignutog napretka tokom vremena (Golubović, Marković, Perović, 2015).

Kako bi intervencija postigla željeni efekat, od velikog je značaja kombinovati pristupe. Socijalne veštine mogu se razvijati samo u situacijama gde su u interakciji deca s različitim stepenima razvijenosti veština i kompetencije, međutim, postoje i deca koja zahtevaju dodatnu podršku u obliku individualne podrške ponašanju ili nekog drugog pristupa. Uz kombinaciju pristupa važno je i uključivanje svih koji učestvuju u vaspitanju dece. Pretpostavlja se da bi predškolska ustanova mogla da pruži sveobuhvatan, sistematičan i pristup na više nivoa koji podrazumeva identifikaciju i procenu (Jurković, 2009). Adaptivno ponašanje predstavlja skup kognitivnih, socijalnih i praktičnih veština koje stičemo u svrhu olakšanog funkcionisanja u svakodnevnom životu. Veštine koje pojedinac treba da poseduje za samostalno funkcionisanje podrazumevaju područja poput komunikacije, brige o sebi ili socijalnih i interpersonalnih odnosa, te je rana intervencija u ovom domenu vrlo značajna kako bi osoba neometano ili uz minimalne teškoće mogla da funkcioniše u aktivnostima svakodnevnog života (Mihoković, 2016).

4. RANA INTERVENCIJA – PRIMENA KOD DECE SA PSA

Simptomi PSA javljaju se već u prve tri godine života, a navode se slučajevi u kojima je već u prvim mesecima života prepoznata simptomatologija kao što je odbijanje dodira, neprivijanje uz majku, ne okretanje glave ka izvoru zvuka. PSA predstavlja neurorazvojni poremećaj u čijoj su osnovi abnormalnosti u domenima socijalne komunikacije i interakcije, kao i prisutnost ograničenih i stereotipnih, ponavljajućih oblika ponašanja. Poremećaji socijalne komunikacije manifestuju se odstupanjem u pogledu zajedničke pažnje i socijalnog reciprociteta, kao i u otežanoj upotrebi verbalnih i neverbalnih komunikacijskih ponašanja u svrhu socijalne interakcije. Stereotipna ponašanja, interesi i aktivnosti ogledaju se u ponavljajućoj upotrebi govora, pokreta i predmeta, sklonosti ka rutinama, kao i povećanoj ili smanjenoj osetljivosti na senzorni input (American Speech and Hearing Association ASHA, 2016, prema Jezernik, 2016). Termin PSA odnosi se na širu definiciju autizma i koristi se za opis poremećaja karakteristične simptomatologije. Uključuje klasičnu formu poremećaja i slične poremećaje koji imaju mnoge od njegovih osnovnih karakteristika. PSA nije dijagnostička kategorija. Obuhvata nekoliko neurorazvojnih poremećaja u okviru kojih postoje značajna odstupanja u tri oblasti: u socijalnom razvoju, razvoju komunikacionih veština i pojavi neobičnog ponašanja i interesovanja. Rani uzrast predstavlja ključni period za učenje, pogotovo za decu kojima je potrebna dodatna podrška za zadovoljenje osnovnih potreba, ali i u učenju i svakodnevnom životu. Od posebne važnosti za decu sa PSA, rana intervencija doprinosi i pomaže detetu da razvije veoma važne socijalne, komunikativne veštine i veštine igranja koje će obezbediti polazište za dalje učenje. Problemi u ponašanju takođe mogu da se koriguju i svedu na minimum dok su deca na ranijem uzrastu. Iako to ne garantuje da tokom vremena neće biti daljih poteškoća, rana intervencija obezbeđuje deci i njihovoj porodici dobar početak i pomaže u izgradnji samopouzdanja (Hannah, 2001). Simptomi PSA obično se javljaju u ranom detinjstvu iako se u nekim slučajevima ispoljavaju znatno kasnije. Prepoznavanje ranih znakova autizma je neophodan preduslov za organizovanje programa rane intervencije čija bi realizacija trebalo da omogući pozitivan ishod za decu sa PSA (Glumbić, Brojčin, Đorđević, 2013). U jednom istraživanju (Excoffier, Vila, Taupiac, Mouren, Simeoni, Bouvard., 2007) ispitivano je socijalno ponašanje kod dece primenom upitnika CSBQ. Upitnik su popunjavali lekar deteta i ispitivač koji je poznavao dete. Rezultati ovog istraživanja pokazali su deficite u oblasti socijalnih veština, prilagođavanja ponašanja situaciji, reagovanju na promene, kao i pojavu stereotipnog ponašanja (Excoffier et al., 2007). Psihosocijalni tretmani glavno su uporište za upravljanje autizmom u Velikoj Britaniji. Postoji značajan nedostatak sistematske baze podataka za njihovu efikasnost. Cilj jedne studije (Aldred, Green, Adams, 2004) bio je da testira novu, teoretski baziranu intervenciju, koja u svom fokusu ima razvoj socijalne komunikacije. Intervencija je sprovedena pored postojeće nege i njen cilj je bio da edukuje roditelje i obučiti ih kako bi mogli da stvore i prilagode komunikaciju individualnim sposobnostima njihovog deteta. Grupa ispitanika sa PSA, na kojoj su primenjene metode rane intervencije, pokazala je značajno poboljšanje u poređenju sa kontrolom. Poboljšanje je evidentirano u oblasti recipročne društvene interakcije, komunikativne inicijacije i interakcije roditelj-dete. Rezultati pokazuju pozitivni efekat primene rane intervencije kod dece sa PSA (Aldred et al., 2004). Veliki broj istraživanja o deci sa PSA dao je neke ključne elemente koji karakterišu njihovo stanje. Njih karakteriše ozbiljno i sveprisutno oštećenje u razvoju recipročne socijalne interakcije ili verbalne i neverbalne komunikacije, kao i prisustvo pojave stereotipnih oblika ponašanja, interesovanja i aktivnosti. Ova grupa pokazuje oštećenja u oblasti socijalnih veština, regulisanja anksioznosti i kognitivnoj obradi informacija. Prema navođenju jednog istraživanja (Gresham, Mac Millan, 1998) sve više se teži interesovanju za razvoj delotvornih intervencija za decu sa PSA. Pored mnogih, najčešće

neproverenih "alternativnih" terapija, ovi programi imaju tendenciju da uključe u tretman i ponašanje, razvoj i obrazovanje. Ove metode vode se jednim zajedničkim ciljem, a to je poboljšanje kognitivnih, komunikacijskih i socijalnih veština, kao i svođenje na minimum simptoma PSA i drugih nepoželjnih oblika ponašanja. U pogledu intervencija usmerenih na komunikaciju, postoje programi kao što je razmena slika putem komunikacionog sistema, potom alternativni/augmentativni komunikacioni sistemi, koji su dizajnirani na takav način, da pruže modalitet komunikacije za decu kod kojih izostaje govor, ili je oštećen u određenoj meri. Postoje brojni razvojni i obrazovni programi koji kombinuju aspekte razvojnih obrazovnih i bihevioralnih pristupa, uključujući i terapiju veština svakodnevnog života, koja je za osobe sa PSA od velikog značaja (Gresham, Mac Millan, 1998).

5. REALIZACIJA RANE INTERVENCIJE

Jedna studija (Bari, Abdullah, Abdullah & Yasin, 2016) je sprovedena kako bi se istražila primena programa rane intervencije u praksi. Ova studija je koristila kvalitativni pristup studije slučaja. Podaci su prikupljeni tehnikama strukturiranih intervjuua i analizom dokumenata. Studija je koristila namerno uzorkovanje u koje su uključena tri vaspitača za specijalno obrazovanje dece sa TuMR. Rezultati su pokazali da se programi rane intervencije ne sprovode u meri u kojoj je to predviđeno i da je iz tih razloga vaspitačima potrebna edukacija i obuka za sprovođenje rane intervencije u predškolskom vaspitno-obrazovnom radu (Bari et al., 2016).

6. UMEMO ZAKLJUČKA

Zaključci ovog rada ukazuju na neophodnost ranog tretmana i intervencije kod osoba sa PSA. Bez ranog prepoznavanja i rane intervencije, nepoželjni obrasci ponašanja se usložnjavaju i dovode do trajnih, hroničnih stanja i poremećaja.

LITERATURA

- Aldred, C., Green, J., Adams, C. (2004). A new social communication intervention for children with autism: Pilot randomised controlled treatment study suggesting effectiveness. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1420–1430.
- Andrić, S., Marić-Bojović, N. (2015). How social cognition deficits affect psychopathology – neuroscientific approach. *Medical Youth*, 66(2), 25-30.
- Bari, S., Abdullah, N. A., Abdullah, N., & Yasin, M. H. M. (2016). Early Intervention Implementation Preschool Special Education Students In Malaysia. *International Journal of Innovation Education and Research*, 4(7), 130-155.
- Brezis, R. S., Weisner, T. S., Daley, T. C., Singhal, N., Barua, M., Chollera, P. S. (2014). Parenting a Child with Autism in India: Narratives Before and After a Parent–Child Intervention Program. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 39(2), 277-298.
- Brojčin, B., Banković, S., Japundža, Milisavljević, M. (2011). Socijalne veštine dece i mladih s intelektualnom ometenošću. *Nastava i vaspitanje*, 60(3), 419-429.
- Cvijetić, M. (2016). Značaj rane intervencije u tretmanu teškoća u intelektualnom razvoju. *Beogradska defektološka škola*, 22(2), 61-78.
- Dučić, B., Kaljača, S. (2005). Odnos nivoa usvojenosti socijalnih veština i školskog uspeha kod učenika sa lakom i umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(3), 285-302.
- Đurić-Zdravković, A., Japundža-Milisavljević, M., Milanović-Dobrota, B. (2019). Self-care in children with mild cognitive impairments. *Knowledge - International Journal*, 29.-31.03.2019. Vol 30.2., Vrnjačka Banja, Serbia, (str. 397-402). Skopje, Macedonia: Institute of knowledge management.
- Đurić-Zdravković, A., Japundža-Milisavljević, M., Rašković, I., Milanović-Dobrota, B. (2018). Sensory profile of children with autism. *Knowledge - International Journal*, 16.-18.03.2018. Vol 22.5., Vrnjačka Banja, Serbia, (str. 1353-1358). Skopje, Macedonia: Institute of knowledge management.
- Excoffier, E., Vila, G., Taupiac, E., Mouren, Simeoni, C., Bouvard, P. (2007). Dimensional approach of social behaviour deficits in children. Preliminary validation study of the French version of the Children's Social Behaviour Questionnaire (CSBQ). *L'Encéphale*, 33(4), 585-951.
- Glumbić, N., Brojčin, B., Đorđević, M. (2013). Rana intervencija kod dece s poremećajima autističkog spektra. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(1), 103-118.
- Golubović, Š., Marković, J., Perović, L. (2015). Stvari koje se mogu izmeniti u ranoj intervenciji u detinjstvu. *Medicinski Pregled*, LXVIII (7-8), 267-272.
- Gresham, M.F., Mac Millan, D. (1998). Early Intervention Project: Can Its Claims Be Substantiated and Its Effects Replicated? *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 5-13.

- Hannah, L. (2001). Podrška u učenju deci sa poteškoćama iz spektra autizma - Praktičan vodič za roditelje i osoblje u redovnim školama i vrtićima. Beograd: Republičko udruženje za pomoć osobama sa autizmom.
- Jacob, U., Olisaemeka, A., Edozie, I. (2015). Developmental and Communication Disorders in Children with Intellectual Disability: The Place Early Intervention for Effective Inclusion. *Journal of Education and Practice*, 6(36), 42-46.
- Jezernik, N. (2016). Jezične osobitosti predškolske djece s poremećajem iz spektra autizma (Diplomski rad). Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:796172>.
- Jurković, J. (2009). Uloga vaspitača u razvoju socijalnih kompetencija i prevencija poremećaja ponašanja djece predškolske dobi. *Norma*, 14(3), 323-330.
- Mihoković, L. (2016). Poticanje socijalne interakcije djece s intelektualnim i poremećajem iz autističnog spektra (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:897468>.
- Odović, G. (2008). Značaj razvoja socijalnih vještina osoba sa invaliditetom. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 1-2, 175-188.